

УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА

УДК 343.137.9

ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Анна БСЖАНОВА,

адвокат, викладач першої категорії
Харківського автомобільно-дорожнього коледжу

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано специфіку та проблеми допустимості інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції в кримінальному провадженні в Україні. Розглянуто питання про визнання доказів, отриманих із застосуванням технічних засобів відеозапису під час проведення та фіксації процесуальних дій у режимі відеоконференції, допустимими та достатніми в кримінальному провадженні. Проаналізовано наукові підходи до визначення вимоги до критеріїв допустимості інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції. Визначено перспективи використання інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, а також сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства та юридичної практики з означеної проблематики.

Ключові слова: дистанційне досудове розслідування, дистанційне судове провадження, кримінальне провадження, докази, технічні засоби, відеоконференція, належна якість зображення, належна якість звуку.

PROBLEMS OF ACCESS TO INFORMATION RECEIVED BY VIDEO CONFERENCE MODE

Anna BIEZHANOVA,

Lawyer, Teacher of the first Category of Kharkiv Automobile and Highway College

SUMMARY

The specifics and problems of admissibility of the information obtained with the use of video conferencing regime in criminal proceedings in Ukraine are analyzed. The issue of recognizing the evidence obtained with the use of technical means of video recording during the conduct and fixation of procedural actions in the video conference mode is considered acceptable and sufficient in criminal proceedings. The scientific approaches to the definition of the requirement to the criteria of admissibility of the information received with the use of videoconference mode are analyzed. The prospects of using the information received with the use of videoconference mode are determined, as well as proposals for improving the current legislation and legal practice on the mentioned issues.

Key words: remote pre-trial investigation, remote legal proceedings, criminal proceedings, evidence, technical means, video-conference, proper image quality, proper sound quality.

REZUMAT

Este analizată admisibilitatea informațiilor obținute prin utilizarea modului video conferințe în cadrul procedurilor penale în Ucraina. Problema recunoașterii probelor obținute prin utilizarea mijloacelor video în timpul procedurii și înregistrarea videoconferinței valabile și suficiente în cadrul procedurilor penale. Analiza abordărilor științifice pentru stabilirea cerințelor de informații. Perspectivele care utilizează informațiile obținute prin utilizarea modului video conferințe, și a formulat propuneri de îmbunătățire a legislației în vigoare și practica juridică a problemelor menționate.

Cuvinte cheie: distanță de anchetă preventivă, acțiunea de la distanță, proceduri penale, dovezi, hardware, conferințe video, calitate buna a imaginii, buna calitate a sunetului.

Постановка проблеми. Основними засобами, спрямованими на забезпечення достатності доказів у доведенні вини особи, є процесуальні дії. До таких дій, що забезпечують швидке, повне та неупереджене розслідування й такий судовий розгляд, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності залежно від своєї вини, насамперед, належить проведення допиту, впізнання та опитування в режимі відеоконференції (ст.ст. 232, 336, 351, 354, 567 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України).

Загальновідомо, що суть доказів у кримінальному провадженні полягає в тому, що ними є відомості, безпосередньо отримані від джерел, передбаченими законом способами, у встановленій процесуальній формі. У зв'язку з цим у кримінальному судочинстві можуть використовуватися тільки такі технічні засоби, які не суперечать чинному законодавству. Тому визначення меж застосування науково-технічних досягнень та технологій, що використовуються в кримінальному провадженні, може стати ефективним тільки в разі встановлення єдиної системи критеріїв

допустимості їх застосування та нормативного закріплення в кримінально-процесуальному законі. Широке застосування відповідних технологій має істотно підвищити ефективність кримінального судочинства. Проте неоднозначність деяких законодавчих положень чинного КПК України потенційно може спричинити проблеми допустимості використання в сфері кримінального судочинства доказів, отриманих із застосуванням технічних засобів.

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні від 15 травня 2013 р. № 386-р, впровадження новітніх телекомунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя, зокрема в діяльність правоохоронних органів та суду, визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики. В Україні правова регламентація відеоконференції тільки набуває розвитку, тому проблеми застосування цієї технології ще не отримали в науці належного розгляду та вирішення. Таким чином, існує необхідність удосконалення кримінально-процесуального законодавства стосовно допустимості інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції та практики його застосування, що обумовлює актуальність теми цієї статті.

Метою статті є дослідження правових засад застосування технічних засобів відеозапису під час проведення та фіксації процесуальних дій у режимі відеоконференції, визначення проблем використання інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, та перспектив розвитку. Для досягнення вказаної мети необхідно виконати такі завдання: з'ясувати специфіку та проблеми допустимості інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, у кримінальному провадженні в Україні; визначити перспективи використання інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, а також сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства та юридичної практики з означеної проблематики.

Стан дослідження. Окремі аспекти застосування відеоконференції досліджували такі науковці: К.О. Архіпова, Н.М. Ахтирська, Л.М. Лобойко, Т.М. Михальчук, М.І. Пашковський, Д.П. Письменний, А.С. Сизоненко, М.І. Смирнов, М.Ф. Сокиран, А.Є. Федюнін, О.Г. Халіулін, Ю.М. Чорноус, І.В. Черниченко, Д.О. Шингарьов, В.А. Шиплюк та інші, праці яких стали науковим підґрунтям цієї статті. Проте питання допустимості інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, залишається суперечливим та актуальними, враховуючи нетривалу історію застосування телекомунікаційних технологій у кримінальному процесі. Наукового дослідження потребують правові підстави застосування цієї технології, межі допустимості та порядок її використання в кримінальному провадженні, а також питання надання юридичної сили відомостям, отриманим шляхом відеоконференції.

Виклад основного матеріалу. Згідно з положеннями ст. 84 КПК України, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані в передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя й суд установлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню. Частина 2 ст. 84 КПК України визначає, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Відповідно до ст. 99 КПК України, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, які встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та

інші носії інформації (зокрема електронні). Отже, із наведених положень, стає зрозумілим, що законодавець зараховує результати слідчої (розшукової) дії, проведеної в режимі відеоконференції та зафіксовані за допомогою технічних засобів відеозапису, до документа як джерела доказів.

У кримінальному судочинстві доказ повинен відповідати двом вимогам, які висуваються до його змісту та форми: належності та допустимості. Допустимість документа як доказу в кримінальному процесі однаково залежить як від його зовнішнього оформлення, так і від змісту й характеру інформації, закріпленої в ньому [1, с. 112].

Закономірним є те, що ознаки належності та допустимості мають бути притаманні й технічним засобам відеозапису, за допомогою яких фіксуються процесуальні дії, проведені в режимі відеоконференції, що може забезпечувати коректністю фіксації та подальшою незмінністю цифрової інформації [2, с. 256]. Отримання відеозапису за допомогою цифрових технологій у сучасних умовах дає змогу редагувати зображення через наявні спеціальні програми режимів зйомки. У зв'язку з цим, виникають проблеми щодо визнання такого доказу допустимим і залучення його в подальшому до кримінального провадження.

З урахуванням положень ст. 62 Конституції України, правильним буде стверджувати, що висновок про винуватість особи може ґрунтуватися лише на допустимих доказах, які судом визнані такими, що отримані законним способом. Закріплення в ст. 86 КПК України положення про те, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України, певним чином вирішило питання допустимості доказів. Проте в науковій літературі проблеми, пов'язані з використанням допустимих доказів у доведенні, дотепер не вирішені, серед науковців немає єдиної точки зору щодо визначення поняття допустимості доказів та критеріїв цієї допустимості. М.А. Погорельський визначає допустимість доказів як внутрішню якість, властиву доказам, унаслідок якої вони здатні встановити обставини, необхідні для повного й правильного вирішення справи. Вимоги, що висуваються законом до процесу отримання доказів, становлять інститут процесуальної допустимості, який полягає в тому, що належні до справи фактичні дані повинні бути одержані зі встановленого законом джерела, уповноваженим на це суб'єктом кримінального процесу, і закріплені способом, передбаченим кримінально-процесуальним законом [3, с. 479, 481]. О.С. Степанов пропонує такі критерії, що визначають допустимість доказів: мають бути отримані в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством України; мають бути отримані компетентною посадовою особою, правомочною проводити в конкретній справі процесуальні дії; повинні бути отримані з джерел, передбачених КПК України; під час фіксації проведення й результатів слідчої дії, мають бути дотримані всі умови закону; інформація повинна містити не здогади й припущення, а фактичні дані: відомості про факти й обставини, що підлягають доказуванню в конкретній кримінальній справі [4, с. 8]. Д.Б. Сергєєва стверджує, що характеристика допустимості доказів належить, насамперед, до процесу отримання доказу та його форми [5, с. 144]. Не вдаючись до аналізу всіх точок зору щодо цього питання, зауважимо, що більшість учених до умов допустимості доказів зараховують такі: отримання доказів суб'єктами, уповноваженими на це законодавством; одержання доказів із належного джерела; дотримання належної процедури отримання, збирання доказів та їх фіксація відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства [6, с. 250]. Водночас під час вирішення питання про визнання матеріалів фотозйомки, звукозаписів, відеозаписів, збережених на матеріальних носіях або відображених в електронному вигляді,

та зафіксовану на них інформацію доказами, має враховуватись: 1) правовий статус особи, яка здійснювала запис; 2) вид технічного засобу, яким здійснювався запис; 3) умови, обстановка й ситуація здійснення записів; 4) мотиви, мета здійснення записів; 5) дотримання вимог законодавства щодо порядку збирання, зберігання й використання певного виду інформації, зокрема інформації з обмеженим доступом [7, с. 11].

Дистанційне провадження є досить складним не тільки в процесуальному, а й в організаційно-технічному плані [8]. Використання в дистанційному кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій має забезпечувати належну якість зображення й звуку, а також інформаційну безпеку (ч. 3 ст. 232 КПК України). У дистанційному судовому провадженні технічні засоби й технології, окрім перелічених вимог, мають забезпечувати також дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження (ч.3 ст. 336 КПК України). Водночас КПК не дає визначення термінів «належна якість зображення й звуку» та «інформаційна безпека».

Аналіз норм КПК України, що регулюють порядок проведення слідчих (розшукових) дій в режимі відеоконференції, свідчить, що належною якістю зображення є така, яка дозволяє ідентифікувати особу за її зображенням всіма учасниками кримінального судочинства, а також особами, які присутні чи беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, та зафіксувати зображення технічними засобами з подальшою можливістю ідентифікації допитуваного за зображенням. Під належною якістю звуку розуміють його властивості, що дозволяють чітко та розбірливо розрізняти показання, особливості голосу та мовлення допитуваної особи всіма учасниками процесу, а також особами, які присутні чи беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, та зафіксувати їх технічними засобами з можливістю подальшої ідентифікації допитуваного за голосом [9, с. 359]. Таким чином, у режимі відеоконференції повинні застосовуватись такі технічні засоби, які забезпечують належне її проведення. Такі технічні засоби повинні мати належний стан для того, щоб передавати відеоінформацію в режимі реального часу, забезпечити якість звуку та зображення, а також повне сприйняття інформації всіма учасниками слідчої (розшукової) дії. Крім того, технічні засоби повинні використовувати обладнання, яке відповідає Державним стандартам України та пройшло процедуру сертифікації й стандартизації. Це сприятиме тому, що в учасників кримінального провадження не буде виникати сумнівів щодо правдивості зробленого відеозапису. Проте в разі виникнення сумнівів має бути призначена відповідна експертиза.

Оскільки на сьогодні дуже розповсюдженими є апаратно-програмні комплекси, які дозволяють оцифрувати отримане зображення, а пізніше редагувати, синтезувати, здійснювати його перезапис зі змінним змістом як на аналоговий, так і на матеріальний носій, то це означає, що розширилися можливості їх повної або часткової фальсифікації без залишених наслідків зробленої маніпуляції [10, с. 44]. Через це велике значення має саме встановлення достовірності такого доказу, як відеозапис. Достовірність означає, що відомості, які надає особа, відповідають дійсності. Достовірний доказ повинен бути отриманий із надійного джерела інформації та якісного процесу формування доказу. Достовірність визначають під час порівняння кількох доказів або оцінки всієї сукупності доказів у справі. Достовірність – це якість доказів, яка характеризується точністю, правильністю відображення обставин, які входять до предмета доказування [11, с. 1113]. Отже, достовірність дозволяє узгодити один доказ з усією сукупністю. Достовірність доказів – це їх обґрунтована істинність.

Проте деякі автори вважають, що достовірність не є властивістю доказу, а виступає критерієм оцінки вже наявного доказу (належного та допустимого). Вони вважають, що оцінка достовірності окремого доказу, як правило, носить попередній характер. Поява нових доказів може докорінно змінити оцінку достовірності відомостей, які містить доказ. Крім того, перевірка доказу включає не тільки оцінку правдоподібності й несуперечності фактичних даних, але й зіставлення їх із вже наявними доказами [12, с. 252]. Але ми не можемо погодитися з цим твердженням, оскільки вважаємо зазначену властивість завершальним етапом у процесі визнання доказу таким.

Також важливою вимогою під час відеоконференції є інформаційна безпека, яку мають забезпечити слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд, тобто суб'єкти, які проводять процесуальні дії в режимі відеоконференції. Указана умова передбачає забезпечення захищеності інформації та інфраструктури, що її підтримує, від випадкового чи навмисного впливу природного або штучного характеру, що можуть завдати шкоди кримінальному провадженню, призвести до розкриття таємниці досудового розслідування, змісту показань, що були надані під час слідчої (розшукової) дії, даних про осіб, які знаходяться під державним захистом тощо. Щоб не допустити втрату чи витік інформації, отриманої під час цієї слідчої (розшукової) дії, унеможливити вплив інших осіб на проведення цієї дії, спеціалістами застосовуються спеціальні заходи та прийоми для кодування, шифрування та інші способи захисту [13, с. 457].

Мережі, за якими інформація передається, повинні бути надійно захищені від стороннього втручання, оскільки в разі поєднання відеоконференції із забезпеченням конфіденційності відомостей про особу, то у зацікавлених осіб може виникнути намір отримати відомості про особу, що здійснює впізнання чи дає свідчення: її зовнішність та місце перебування [14, с. 24]. Із цією метою слідчий або прокурор може залучити до участі в процесі зазначеної слідчої (розшукової) дії спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та навичками застосування відповідних технічних засобів та технологій, а також повинен забезпечити справність технічних засобів та встановити інші технічні умови для проведення відеоконференції [15, с. 243].

У ч. 1 ст. 104 КПК України зазначається, що у випадках, передбачених КПК України, перебіг і результати проведення процесуальної дії фіксуються в протоколі. Стаття 232 КПК України не містить прямої вказівки на фіксацію перебігу й результатів допиту, проведеного в режимі відеоконференції, у протоколі. У зв'язку з цим, значної уваги заслуговують особливості фіксації такої інформації та забезпечення їх доказового значення. У КПК України існує низка непрямих указівок, які свідчать про обов'язковість складання протоколу допиту, проведеного в режимі відеоконференції. Водночас для закріплення доказами технічних засобів відеозапису фіксації процесуальних дій в режимі відеоконференції, отриманих унаслідок проведення слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, необхідно виконати, принаймні, три умов. По-перше, потрібно належним чином оформити всі документи, що підтверджують правові підстави, окреслюють коло суб'єктів та умови фіксації даних відповідно до чинного законодавства України. По-друге, під час фіксації вжити заходів для попередження можливих фізичних дефектів відповідного носія та для забезпечення максимально високої якості фіксації з метою можливості подальшого експертного дослідження такої інформації. По-третє, у разі відсутності в осіб, які проводять процесуальні дії у режимі відеоконференції, необхідних спеціальних технічних знань та навичок роботи з апаратними засобами та програмним забезпеченням, повинні залучатись спеціалісти, здатні кваліфіковано по-

водитись із ними й підтвердити технічну можливість та факт отримання таких відомостей у судовому засіданні [2, с. 259].

Незважаючи на переваги застосування технічних засобів відеозапису під час проведення та фіксації процесуальних дій у режимі відеоконференції, можна виокремити такі перешкоди в її впровадженні: недостатність організаційної та технологічної культури, неприйняття користувачами нововведень; необхідність суттєвих інвестицій в обладнання та навчання персоналу на початковому етапі побудови єдиної інформаційної системи органів кримінальної юстиції; складність створення та обслуговування програмного забезпечення, що пов'язане з великою кількістю слідчих та судових ситуацій, які важко передбачити; відсутність загальних стандартів та форматів аудіо- та відеосистем, що використовуються в системі електронного документообігу кримінальної юстиції. Водночас, якщо оцінити ринок сучасних телекомунікаційних послуг, то можна пересвідчитися, що на ньому представлена велика кількість універсальних у застосуванні систем та засобів, створених на основі загальноприйнятних технічних умов та стандартів, тому слід лише адаптувати певні наявні засоби під потреби правоохоронної системи [16, с.237].

Висновки. Таким чином, аналізуючи наукові підходи до визначення критеріїв допустимості інформації, отриманої із застосуванням режиму відеоконференції, можна зазначити, що така інформація матиме доказову силу в разі дотримання таких вимог: 1) неухильне дотримання законодавства, загально визначених принципів і норм міжнародного права, а також фундаментальних прав і свобод людини й громадянина у сфері кримінального судочинства; 2) виконання належних правил проведення та оформлення процесуальних дій; 3) використання обладнання, яке відповідає встановленим стандартам, а також відокремленого каналу зв'язку, що має забезпечувати безперервне, якісне та конфіденційне передавання інформації, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку, що має значення для кримінального провадження.

Список використаної літератури:

1. Кайло І.Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 218 с.
2. Цехан Д.М., Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2013. № 5. с. 256–260
3. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.
4. Степанов О.С. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 21 с.
5. Сергєєва Д.Б. Допустимість доказу за новим КПК України. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., Одеса). С. 114-117
6. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. Харків: ТОВ «Одісей», 2009. 816 с.

7. Андрушко П.П. Поняття доказів у кримінальному судочинстві, їх достовірності, належності та допустимості. Адвокат. 2011. № 5 (128). с. 9-18.

8. Черняк Н.П., Гаркуша А.Г. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. Національний юридический журнал: теорія і практика. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/199_203_ProtsesualnI%20osoblivostI%20provedennya%20dopitu%20ta%20pred'yavlennya%20dlya%20vpIznannya%20v%20rezhimI%20vIdeokonferentsIYi%20za%20zakonodavstvom%20Ukraiini.pdf (дата звернення: 10.03.2018).

9. Методичні рекомендації щодо особливостей досудового розслідування проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / Юхно О.О., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І. та ін. Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України: зб. наук. пр. ф-ту підгот. фахівців для підрозділів слідства ХНУВС за 2013 рік / за заг. ред. с. М. Гусарова. Харків: Ніка-Нова, 2014. с. 355-366.

10. Галяшина Е.И. Галяшин В.Н. Фонограммы как доказательства по гражданским делам. Законы России: опыт, анализ, практика. 2007. № 1. с. 42-56.

11. Чуприна Г.В. Докази й доказування в адміністративних справах за зверненням державної міграційної служби України з приводу примусового видворення іноземців й осіб без громадянства. Форум права. 2012. № 4. с. 1012-1023.

12. Нарбікова Н.Г., Стоянов М.М. Сутність достовірності доказів у кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми політики. Вип. 36. с. 251-256.

13. Смирнов М.І., Процесуальні особливості проведення слідчих дій у режимі відеоконференції. Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т.2. / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2013. с. 465-467.

14. Касько В.В., Орлеан А.М., Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. Київ: «ВАІТЕ», 2012. 50 с.

15. Александров О.Г. Особливості пред'явлення об'єкта (осіб чи речей) для впізнання у режимі відеоконференції. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, с. І. Марко. Львів: ЛьвДУВС. 243 с.

16. Мурадов В.В. Проблеми використання відеоконференцій зв'язку на сучасному етапі розвитку техніко-криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ. Право України. 2011 № 7. с. 235–240.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Бсжанова Анна Володимирівна – адвокат, викладач першої категорії Харківського автомобільно-дорожнього коледжу

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Biezhanova Anna Volodymyrivna – Lawyer, Teacher of the first Category of Kharkiv Automobile and Highway College

mudrezkaya@ukr.net